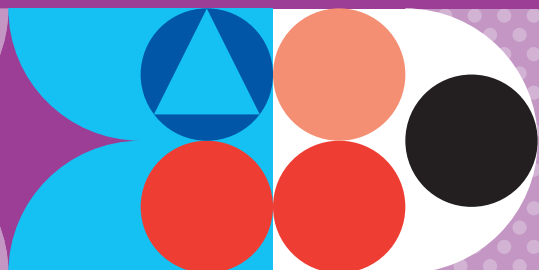

De grenzen van literatuur

Ontwikkeling en opbrengsten van een lessenreeks literatuur met expliciete leerlinginspraak

Jeroen Dera, Helma van Lierop-Debrauwer & Yke Schotanus (2022)

NRO
NATIONAAL REGIEORGAAN
ONDERWIJSONDERZOEK

Lezen
STICHTING LEZEN

In het literatuuronderwijs komt het nogal eens voor dat leerlingen in de bovenbouw havo/vwo een bepaald boek willen lezen voor hun leeslijst, maar van hun docent te horen krijgen dat dit boek niet 'geschikt' is. Daaruit blijkt een spanningsveld tussen teksten die leerlingen zelf aandragen voor de ontwikkeling van hun literaire competentie en de eisen die docenten – op basis van hun interpretatie van de eindtermen – daaraan verbinden.

In dit project heeft een team van onderzoekers en docenten Nederlands geprobeerd een oplossing voor de bovenstaande spagaat te vinden door een lessenreeks literatuur voor vierdeklassers havo/vwo te ontwikkelen, waarin de helft van de teksten door leerlingen is ingebracht (op basis van een stemprocedure in een havo 4-klas).

Lessenreeks 'De grenzen van literatuur'

In deze lessenreeks, getiteld 'De grenzen van literatuur', vergelijken leerlingen in heterogene jurygroepjes steeds een fragment uit een tekst die door leerlingen is gekozen met een fragment uit een tekst die door docenten Nederlands is ingebracht. Dit literaire gesprek wordt begeleid door discussieopdrachten die leerlingen uitnodigen om literaire begrippen te betrekken in hun

evaluaties en interpretaties van de tekstfragmenten. Daarbij gaat het concreet om de literaire begrippen *spanning*, *ruimte*, *tijd*, *personages*, *perspectief* en *thema/motieven*. Het uiteindelijke doel van de vergelijkingen is dat leerlingen op het eind van de reeks een beargumenteerde keuze kunnen maken voor de tekst die zij als jurygroep het beste vinden, alsmede voor de tekst die zij het meest literair vinden.

Scan de QR-code
of download het hele
rapport op [lezen.nl/
publicaties](https://lezen.nl/publicaties)

Onderzoek

Om de opbrengsten van deze negendelige lessenreeks – uitgevoerd in zeven 4 havo/4 vwo-klassen op drie middelbare scholen in Nederland – in kaart te brengen, werden er drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe waarden leerlingen de teksten die zij zelf inbrachten ten opzichte van de teksten die hun docenten hadden ingebracht?
2. In hoeverre ervaren leerlingen de ontwikkelde lessenreeks als positief voor hun leesmotivatie, en welke argumenten dragen zij daarvoor aan?
3. In welke mate draagt de ontwikkelde lessenreeks bij aan de literaire competentie van leerlingen, zoals af te leiden is uit de manier waarop ze over literatuur en literariteit spreken?

Om deze drie vragen te kunnen beantwoorden, werden tijdens en na afloop van de lessenreeks enquêtes onder de deelnemende leerlingen afgenomen. Daarnaast werden de literaire gesprekken van zeven leerlinggroepjes opgenomen, getranscribeerd en gedetailleerd geanalyseerd. De afrondende leerlingproducten, in de vorm van posters die de juryuitslagen beschreven, werden eveneens aan een analyse onderworpen. Ten slotte werd een deel van de leerlingen enkele maanden na afloop van het project geïnterviewd.

Resultaten

Uit het onderzoek blijkt, aangaande onderzoeksvraag 1, dat leerlingen de teksten die zij zelf inbrachten gemiddeld hoger waardeerden dan de teksten die hun docenten hadden ingebracht. Dat bleek vooral toe te schrijven aan drie fragmenten die bijzonder goed scoorden, namelijk uit de romans *Bella Italia* van Suzanne Vermeer, *Het diner* van

Herman Koch en *Echo* van Thomas Olde Heuvelt.

Een tweede conclusie, aangaande onderzoeksvraag 2, is dat leerlingen na afloop van de lessenreeks niet het gevoel hebben dat hun leesmotivatie is gestegen. Toch zijn er in de geanalyseerde data bemoedigende signalen te zien: de leerlingen zijn gemiddeld genomen positief over de inhoud en opbouw van de lessenreeks, waarbij ze met name het samenwerken in jurygroepjes en de eigen inspraak in tekstkeuze sterk waarderen. De didactische keuze voor vergelijkend lezen stimuleert volgens de leerlingen hun competentie in het lezen van literatuur. Ook het onderling spreken over die vergelijking ervaren de leerlingen als positief voor hun gevoel van competentie.

Leerlingen hebben echter wel de neiging om die competentie te overschatten. De conclusie bij onderzoeksvraag 3 luidt dat een groot deel van de leerlingen na afloop van de lessenreeks niet in staat blijkt om een onderbouwde definitie van het begrip 'literatuur' te geven. Bovendien laten de analyses van de leerlinggesprekken zien dat er in de opgenomen groepjes misvattingen en interpretatieproblemen bestaan bij de toepassing van alle zes de literaire concepten, ook bij de teksten die leerlingen zelf hadden ingebracht.

Opbrengsten en aandachtspunten

Voor de onderwijspraktijk kunnen op grond van bovenstaande conclusies de volgende opbrengsten en aandachtspunten worden benoemd:

- Het loont om leerlingen expliciet inspraak te geven in de tekstkeuze voor lessen over literaire analyse. In dit onderzoek werden de teksten die leerlingen aandroegen

significant vaker aansprekend gevonden dan de teksten die docenten hadden ingebracht (hoewel ook alle teksten die docenten hadden ingebracht een aantal keer worden genoemd als het best of het meest aansprekend, en het dus ook zinvol blijft leerlingen te verrassen met eigen keuzes).

- Het begrippenapparaat voor de analyse van literair proza kan in de klas uitstekend (mede) worden gedemonstreerd aan de hand van genres die door professionele lezers niet als 'literatuur' worden gezien. Ook bij die genres ontdekken leerlingen in 4 havo en 4 vwo conceptuele en interpretatieve uitdagingen.
- Het vergelijkend lezen van literaire tekstfragmenten wordt door leerlingen als stimulerend voor de eigen literaire competentie gezien. Het systematisch implementeren van comparatief literatuuronderwijs, met expliciete inspraak voor leerlingen in de tekstselectie, zou daarom een verdere verkenning verdienen in de ontwikkeling van een nieuw of verbeterd literatuurcurriculum havo/vwo.